

ОЦІНКА НЕБЕЗПЕКИ ТОКСИЧНОГО ВПЛИВУ НА РОСЛИНИ ТА НА ЗАСОЛЕННЯ ҐРУНТІВ ПРИ ПОЛИВАХ ВОДОЮ НЕЧАЯНСЬКОГО ВОДОСХОВИЩА

Південь України характеризується посушливим кліматом, що орієнтує рослинницьку галузь регіону на широке використання зрошення. З цією метою в регіоні створено велику кількість водосховищ, одним з яких є Нечаянське водосховище площею в 178,8 га, яке розташовано в Миколаївському та Березанському районах Миколаївській області в долині річки Березанка.

Джерелом води для цього водосховища є річка Південний Буг, воду з якої напірним водоводом подають у магістральний канал Південно-Бузької зрошуваної системи. Частина води з магістрального каналу йде на зрошення, а частина водогоном перекидається в долину річки Березань і далі вода самопливом по річищу цієї річки через систему водосховищ (Степовське, Даниловське, Катеринівське), транспортується до Нечаянського водосховища. З цього водосховища напірним водоводом вода подається до ставка-накопичувача, з якого і здійснюється зрошення на землях Кам'янської зрошуваної системи загальною площею в 6,5 тис. га.

По трасі транспортування поливної води були закладені три стаціонарних дослідних майданчиків за спостереженнями за її якістю. Перший – на річці Південний Буг в місці забору води у напірний водогін (N47°15'04.5", E31°44'15.2"), другий – на Нечаянському водосховищі в місці забору поливної води для зрошення на Кам'янській зрошуваної системи (N 46°55'57.7", E 31°32'44.5") та третій – з розподільчого каналу, безпосередньо біля полів Навчально-наукового практичного центру Миколаївського НАУ (N 46°56'11.4", E 31°39'04.5").

В дослідженнях застосовувалися електрохімічні методи вивчення вмісту

солей у воді за допомогою кондуктометра EZODO CTS-406. Визначалися електропровідність води, загальний вміст солей та загальна кількість розчинених твердих речовин. Електропровідність визначалась в мікро сименсах на сантиметр (мСм/см), загальний вміст розчинних твердих речовин та вміст солей в мг на літр (мг/л).

Дослідження показали, що електропровідність води (ЕПВ), вміст твердих речовин та вміст солей в процесі транспортування поливної води від річки Південний Буг до Нечаянського водосховища суттєво збільшується. Якщо біля головної насосної станції електропровідність річкової води була 0,9 мСм/см, вміст твердих речовин 595 мг/л, а вміст солей 451 мг/л, то в Нечаянському водосховищі ці параметри були вже 2,6 мСм/см, 1740 мг/л, 1320 мг/л, відповідно. Практично не змінилися показники якості поливної води і у розподільчому каналі – 2,5 мСм/см, 1670 мг/л, 1270мг/л, відповідно.

Враховуючи, що ЕПВ та вміст солей в воді тісно пов'язані між собою, показник ЕПВ може бути достатнім параметром для визначення впливу вмісту солей в поливній воді на ґрунт і сільськогосподарські рослини. Найбільш відомі оцінки якості поливної були розроблені лабораторією засолення Міністерства сільського господарства США («United States Salinity Laboratory Staff») [4], які мають зараз широке застосування у всьому Світі [1, 2, 3, 5].

Згідно цих оцінок всі поливні води розділяються на чотири класу солоності. Найбільш низький клас солоності (C_1) мають поливні води з $ЕПВ=0,10-0,25$ мСм/см, середній клас (C_2) з $ЕПВ=0,25-0,75$ мСм/см, високий клас (C_3) з $ЕПВ=0,75-2,25$ мСм/см, дуже високий клас солоності (C_4) з $ЕПВ>2,25$ мСм/см. Виходячи з викладеного вище, треба констатувати, що вода в момент забору з річки Південний Буг належить до класу C_3 , а вода у Нечаянському водосховищі та у розподільчому каналі належить до класу C_4 . Трансформація води з класу C_3 до класу C_4 в процесі транспортування, пов'язана з тим, що, після магістрального каналу, вона попадає в мало проточні Степовське, Даниловське та Катеринівське водосховища, де спостерігається високе випаровування з поверхні цих водойм, що і приводить до збільшення

концентрації солей.

Вода класу C_3 , згідно [4], не повинна використовуватися на землях з поганим дренажем, тому що існує небезпека засолення ґрунтів, і, навіть при гарному дренажу, потрібний постійний контроль за вмістом солей в ґрунті і воді та ретельний підбір сільськогосподарських культур з точки зору їх солестійкості.

Вода класу C_4 згідно [4], взагалі не підходить для зрошення, і може використовуватися лише за особливих обставин. Враховуючи виключно високу небезпеку засолення, ґрунти повинні мати дуже гарну водопроникність, землі, які зрошуються водами класу C_4 , повинні якісно дреноватися. Поливати водами класу C_4 можна лише найбільш солестійкі сільськогосподарські культури.

Негативний вплив на рослину великої концентрації солей в поливній воді пов'язаний з явищем так званої «фізіологічної сухості», коли волога стає недоступною для рослин, незважаючи на її високий вміст в ґрунті. Перенасичений солями водний розчин має високий осмотичний тиск, що перешкоджає поглиненню коренями води. А тому, чим вище значення ЕПВ, тим менше води стає доступним для рослин, що суттєво знижує врожайність сільськогосподарських культур. Побічним негативним ефектом наявності високої концентрації солей в ґрунтовому розчині є ще і пригнічення процесів фотосинтезу [4].

До найбільш солестійких культур, яких можна поливати водою класу C_3 , і, як виключення, водою класу C_4 , відносять ячмінь, пшениця, цукровий буряк, сорго та злакові трави. Узагальнення [2] показують, що зниження врожайності ячменю не спостерігається при використанні поливної води з ЕПВ до 5,3 мСм/см, зниження врожайності озимої пшениці не спостерігається при використанні поливної води з ЕПВ до 4,0 мСм/см, цукрового буряку при використанні поливної води з ЕПВ до 4,7 мСм/см. Водночас для порівняння констатуємо, що порогові значення ЕПВ для поливної води, при яких не знижується врожайність для картоплі та кукурудзи (зерно), дорівнює лише 1,1 мСм/см, а для цибулі лише 0,8 мСм/см.

Висновки. Поливна вода яка використовується для поливу на Кам'янській зрошувальній системі відноситься до найгіршого за якістю класу С₄ і для запобігання засолення ґрунтів потрібно використовувати найбільш дренавані землі та вирощувати тільки найбільш солестійкі сільськогосподарські культури (ячмінь, озиму пшеницю, цукровий буряк, сорго та злакові трави).

Список літератури

1. Ayers R.S., Westcot D.W. Water Quality for Agriculture. FAO irrigation and drainage paper. Vol. 29. Rome: FAO, 1994. 174 p. URL: <http://www.fao.org/3/t0234e/t0234E00.htm> (дата звернення: 07.10.2020).
2. Bauder T.A., Waskom R.M., Sutherland P.L., Davis J.G., Follett R.H. Soltanpour P.N. Irrigation waterquality criteria. Colorado State University, 2011 no; 0.506. URL: <https://extension.colostate.edu/docs/pubs/crops/00506.pdf> (дата звернення: 07.10.2020).
3. Bortolini L., Maucieri C., Borin M. A Tool for the Evaluation of Irrigation Water Quality in the Arid and Semi-Arid Regions. Agronomy 2018, 8, 23; 15 p. URL: www.mdpi.com/journal/agronomy (дата звернення: 07.10.2020).
4. Diagnosis and improvement of saline and alkaline soils. United States Salinity Laboratory Staff. Handbook №60. (Richards L.A. - Ed.), 1954, Washington: USDA. 159 p. URL: https://www.ars.usda.gov/ARSLUserFiles/20360500/hb60_pdf/hb60complete.pdf (дата звернення: 07.10.2020).
5. Gidey A. Geospatial distribution modeling and determining suitability of groundwater quality for irrigation purpose using geospatial methods and water quality index (WQI) in Northern Ethiopia. Applied Water Science. 2018. 8:82.